

PRAISKO-ARRO

(Aurtengo indar-neurtzeetan *aldeera* irabazia.)

I

LASTURREN jaio ta azi, irurogeitamar urtetara eldu, baña etzan beñere atera izan, bi leguaz Lasturtik kanpora.

Alare Parisko berriak jakiñ nai izaten zituan, lagunai esateko, ta sartzen zizkaten ziri ederrak. Parisen omen ziran ega egiten zuten idiak, esniaren lekuan ardua ematen zuten beiak, itzketan zekiten tšakurrak, eta nik eztakit beste onelako zenbat gauza.

—Isillik zaude—esan oi zion bere emazteak—orrelako gauzik esan gabe.

—¿Zuk zer dakizu ba—erantzuten zion—arrautzak onenbeste egin duala azokan, esneak ainbeste, gariak eztakit zenbat, baburrinak badakit zenbat eta onelak baño?

—Oiek bearragoak dira, zuk esaten dituzunak baño?

Nola Paris'ko berriak eman oi zituan, gaizki nai ziotenak deitzen zioten Paris'tarra; beste batzuek Pariskoa; ta ašerraten zan azkeneko izen au aditzean.

Zu beti ari zera zere Paris orrekin ta lotsa bear zenduke esaten, oraindik Donostia ikusi eztezula—ezaten zion emazteak.

—Baña ez esango nik—erantzuten zion senarrak.

—Bai ordia nik (emakumeak).

Zitalik zitalena
Nere emaztia,
Beti egin bear du
Nai duan guztia.

Nere senar gaišoa
Osoro da ona
Egiten duanian
Berak nai duana.

II

Miñ eman zion Praisko'ri atsuaren ateraldiak.... etzuala beñere Donostia ikusi. Etzion berriz maiz oriše esango.

—Aizazu, Malen—esan zion emazteari.

- ¿Zer degu, Praisko.
 —Bigar Donostiara nua ta ez naiz atzera biurtuko ango zirkillu guzietako berri ikasi gabe.
 —¿Ez al zuaz Paris'era?
 —Ezta garai ona. Prantzia gudan dagota.
 —Leku onera zuaz ba Donostira: batzuen batzuek zere lepotik ederki barre egingo dute.
 —Eztago neri barre egingo diranik.
 —Ez noski. Arrotšo zabilta baña, gero arruak ere umillatu oi dira ba.
 —Zuk beti ala diozu.
 —Zuk ere laster ikusiko dezu.

Atsuak mormorretan
 Jardungo du maiz,
 Baña Donostiara
 Bigar ni juango naiz.

Donostirako asmoz
 Praisko orain dabil,
 Arrotšo juan ondoren
 Etortzeko umill.

III

Dana dala. Praisko eldu zan Donostiara. Lenengo egiñ zuana, izandu zan pistola bat erostia. Etzan aserre. *Puego* esan ta su egingo zuan pistolarekin. (Gizajoak etzuan uste kartutšorik bear zanik su egi-teko.) Etzan aspertzen pistolari begiratzez; ain zan polita.

Ostatuan apaldu zuanian, galdetu zion mirabietako batek nungoa zan ta nola zuan izena.

Erantzun zion, ostatua pagatuko ziola, ta gañerakoan, etzeukala iñork zer jakiñ nungoa zan ta ez izena nola zuan.

Esan zion mirabiak, bigaramonian alkatiak bialduko zuala norbait jakitera, ta.....

—Etortzea zeukan ba nigana. Orain nik berriketa oietarako baño lotaratzea goga ohea zeukanat—erantzun zion Praiskok.

Eraman zuan mirabeak gela eder batera; baña gauza bat etzitzaion ondo iduritu Praiskori. Ispillu andi bat, goitik beerañokoa, zegoan orma baten. Uste izan zuan kristalezko atea zala, Beste gelatik ikusi zitekean, Praiskok berean egiten zuana. Baita onen gelara etorri ere bazitekean andik norbait. ¿Ote zegoan iñor? ¿Nor ote zan? Urreratu zan isill-isillik kristalezko atera (ispillura), ta bere buruaren iduria ikusita esan zuan: «Nere anai Jošantonio illa izan ezpazan, bera zala esango nian. Jakiñ bear diat ba—esan zuan—nor dan.

Urreratu geišeago ta esan zion: Ola adiskidea, gabon—baña etzion jaramonik egiñ. Erdalduna izango zala uste izan zuan; ta gero-

Sesgo esan zion: *Ola, amio, buen noche.....*, eta jaramonik ere ez..... ¿Prantzesa ote da? Laster ikusiko diagu: *Ola, Musiú, bon suar, si bu ple.....*, jaramonik ere ez. Orduantse esan zuan Praiskok: *Si bu ple eta si no ple*, gauz onik etziok orrekiñ. Diru poltsa sartu zuan oieko burkuaren azpian, erantzitzen asi zan etzateko ustean ta pistola prest ipiñi zuan. Artu eskuan ta ispillura begira jarri zan..... jarraiye arraiyia! Beste gelan zegoanak, pistola eskuan zuala Praiskori apuntatzen zion. Izu laborriak artu ta ezertarako astirik gabe leiotik salto egiñ eta igesi, gau guzian gelditu gabe, egun sentirako etseratu zan, ta pozik illunbetan, ta inork ikusi gabe, etñian sartu al izan zanian.

Umill-umill esan zion Maleni, gertatu zitzaion guzia, itz eman eraziaz aurretik, etziola inori esango Malen'ek..... ez noski..... ¿Nola gorde?..... Etzan errez izango.

¿Iñillik gordetzeko
Andreari esan?
Españak jositare
Ori ezin izan.

IV

Malen'ek eziñ gorde izan zuan iñillik, esan zion alboko Josepantoni, baña inori ez esateko. ¿Errez al zan sufritzen barruko kili-killia?..... Ogeita lau ordu'ren buruko erri guziak bazekian Praisko'ri gertatu zitzaion guzia.

Igande goizean, Mezatarazijoala, arkitu zuan Maisua paper bat irakurten Elizpean.

—¿Zer diote paperak?—galdetu zion Praisko'k.

—Oraintsen nenguan irakurten, Donostian gertatu dan gauza bat. Ostatu batetik iges egiñ duala soro batek.

—Pagatu gabe iges egiñ badu, ezta izango aiañ sorua.

—Pagatu ez, baña pagatzeko ainbat baño diru geiago, zazpi duro, oieko burkoaren azpian, utzita joan omen da; gañera pistola bat eta erroparen bat ere utzi omen ditu.

—Santa Ageda'koren bat izango zan.

—Eztakit.

—Praisko'k esaten zuan bere artian: Ostatuko mirabiari esan banio nor ta nungua nitzan, onuzkero mundurik erdiak bazekian nere berri; baña Praisko ez izan Anion..... ez noski..... ez izango're..... ez nai ere.....

Meza entzun ta etsera zanian, asarretso zegoan, ta esan zion emazteari:

—Belarriak berotu dizkatzu noski Erretoreari.

—¿Nik? ¿Zer dalata? (emazteak).

—Esan bear diozu ebanjelioa predika dezala, ta eztedilla nerekiñ ezertan sartu.

—¿Zurekiñ ezertan sartu al da?

—¿Eztiozu aditu zer esan duan Paris'tarren ta Errepublikano'aren gaiñian?

—Ark eztu aitature egiñ, ez Paris'tarrrik eta ez Errepublikano'rik.

—¿Zer aitatu du ba?

—Pariseoa ta Publikanoa.

—¿Eta zein da Pariseo ori?

—Nik aldakit ba.

—Nik bai—esan zuan Praisko'k—zuk ere bai ta erri guziak ere bai.

Ortik eta emendik kimeratu ziran senar-emazteak, eta Madalen'ek esan zizkan auzoko batzuen aurrean Donostiarako atzera-aurrean gertatu zitzaizkan gauza guziak eta Praisko, arrotsoa bazan ere, burua makur eta belarriak apal zituala aldendu ta ezkutatu zan. Bere billa gau guzian ibilli ta azkenik etseko labe barruan sarturik arkitu zuten.

Geroztik eztu inork aitatzen Prasko-Arro danik ere.....

.....

Utsegiñak estali
Izan albalira
Praisko ibilko zan
Jira eta bira
Baña andreak bota
Dizka arpegira
Oraiñ jendea barres
Berari begira
Arruak orrelase
Umillatzen dira.

PEDRO MIGUEL URRUZUNO Y SALEGUI

